

Ochrana mravnosti II., M-týden I, č. 37

Hej, páni konšelé, M-týden I, č. 38

Morava má opět svá práva, M-týden I, č. 38

Hej, páni konšelé II, M-týden I, č. 39

Slováci na pracích v Německu a protektorátě za druhé světové války (spolu s Fr. Mainušem),

Historický časopis, r. 177, str. 565—590

1970

Zástupci Podkarpatské Rusi v poslanecké sněmovně, SPFFBUL C 17, 1970, str. 121—139

Carl Schneider, *Kulturgeschichte des Hellenismus* Erster Band (str. 977), Zweiter Band (1969, str. 1180), Velrag C. H. Beck, München, 1967 a 1969

Údobí helénismu, které historicky objímá jednu z nejpozoruhodnějších etap světových dějin, protože znamená přelom od primitivní společnosti s jednoduchou správou vyjádřenou *polis* k velkým územním celkům se složitou administrativou, najde mezi badateli čas od času své velké zasvěcence. Z jejich pera vycházejí obsáhlá díla svědčící o zvládnutí obrovského množství materiálu (takové poskytl např. Rostovtzeff v *The social and economic History of the Hellenistic World* 1953) anebo zase překvapující svým pojetím, jako Hellenism od A. Toynbeeho (1959) nebo *Ellinizm i ege istoričeskaja rol* od A. B. Ranoviče (1950), v němž se autor z marxistického hlediska snažil poprvé ukázat na helénismus jako na výsledek dosavadního ekonomického vývoje řecké *polis* upadnuvší na konci 5. století do krise.

Jakousi syntézou obou stanovisek, a to jak zvládnutí materiálu tak vnesení nových pohledů a přístupů, je dílo Carla Schneidera, který na bezmála dvou tisíci stranách čistého textu podává svůj výklad o helénistické kultuře jako představitel tzv. *Geistesgeschichte*, uznávající jakési samostatné zákony vývoje idejí jen volně související s hospodářským a politickým vývojem (II 963). Z tohoto hlediska považuje helénismus za neustálý proces, v němž, volně řečeno s *Burckhardtem*, se helénství proměňuje z politické moci v moc kulturní (I 2). Toto pojetí není ovšem přijatelné pro marxistickou vědu, ale i pro mnohé další badatele, protože nezodpovídá otázku, proč došlo k realizaci daného jevu. Současně však nelze říci, že autorovo pojetí k poznání helénismu nepřispělo.

Autorova pozorování jsou bystrá a opřená o velkou znalost hmotného materiálu, literatury a také o autopsii značné části helénistického světa. Zájem o věc mu na mnoha místech však nedovolil, aby i nepřátelé helénistického světa byli náležitě oceněni. A tak ostře rozlišuje imperialismus římského imperia od dobovačných válek řeckých (I 64, II 940n), nedovoluje Thrákům vytvořit vlastní kulturu (I 38) a mnohé jevy, jež lze spíše odvodit z předchozího kulturního vývoje, odvozuje z helénismu, jako když např. palmu, pinii, lva apod., vyskytující se v judaismu, připsuje helénistickému působení (I 897).

Schneiderova kniha chce být čtením pro informovaného zájemce, tedy ani ne příručkou ani encyklopedií. Z toho důvodu není doprovázena ani mapami a ani obrazovým materiálem, nýbrž obsáhlým soupisem literatury (II 989—1106), který však není na několika místech časově doveden do konce, např. západní Černomoří má zhruba literaturu do počátku šedesátých let, takže se tu ani neobjevuje *Pontos Euxeinus* od Chr. M. Danoffa (Stuttgart 1962, zvl. výtisk z PWRE). Jistá autorova povznesenost nad látku a jeho jasný způsob vyjadřování zpřijemňují četbu tohoto obsáhlého díla, doplněného podrobným rejstříkem (II 1107—1180).

Zajímavost díla je daná také tím, že autor dovede vyhmátnout nejen základní problematiku (mějme na paměti přitom neustále jeho východisko, které nepřihlíží k základní hospodářsko-spoločenské problematice), nýbrž i vybrat zajímavé ukázky a problémy. Mnohé z odpovědí na vrvrných problémů zajisté nebudou přijaty obecně anebo budou vyžadovat další zdůvodnění.

Autor řeší otázky helénismu, zastavuje se vždy před římským obdobím, ale neváhá sáhnout do dob helénismu předcházejících, a také zeměpisně se zabývá působením helénistické kultury i mimo rámeček řeckého světa, např. v Gallii. Proto také začíná údobím, které nazývá *Vorhellenistischer Hellenismus*, a hledá, co z něho překonává. Tak v oblasti *polis* vidí pokračovat občanské právo vázané k božstvům a systém leiturgií a dále boje oligarchů s demokraty (jako kdyby šlo o imanentní jednotku), Polis podle něho překryla hlubokou náboženskou sílu, kterou se vyznačovalo postavení krále u Homéra, takže láska ke královládě se opět mohla v helénismu probudit, neboť jedinec - stíhaný stejně demokraty, oligarchy či tyranidou - nacházel v království svůj ideál. Ale je to pravda a není homérský *basileus* přece jen jiný než helénistický?

Z ostatních starých, ale dále žijících pojetí upozorňuje na *pankhlénství*, jež prý se nemohlo nikdy uskutečnit pro vzájemnou nesoudržnost Řeků a bylo proto vždy zatlačeno heslem *osvobození* (tento zajímavý postřeh se několikrát opakuje), a na *poměr Řeků k barbarství*, který nedoznal

v pojetí změnu. Schneider hned na počátku upozornil, že helénismus není pro něho ani orientalizací Řecka ani pořeštěním Orientu, nýbrž, jak už uvedeno, procesem proměny politické moci v moc kulturní.

Půdu helénismu připravovali dále i *řecký kupec*, prodávající kulturní statky a nakupující potraviny, *vyhnanec* z řeckých měst a nakonec i *vojáci*.

Zvláště významnou je *tradice literární*, která přenášela duchovní hodnoty zejména v oblasti náboženské (Euripidem začíná helénistické náboženství — str. 16). Vedle Euripida je představují Homér, Platon a Aristoteles, jehož teorie středu odporovala helénistickému pronikání a kterou proto Alexandros instinktivně pojal jako nepřátelskou svým záměrům (str. 24).

Při takto pojaté návaznosti nelze odtrhnout ani pojem *helénistický člověk* od *řeckého člověka*. Schneider se snaží vysledovat některé markantní znaky, jež se mu jeví především v zájmu o psychologii, ve zvidavosti, v *agónu*, v uměřenosti, ale i v *panúrgii* (komplex vychytralosti, lsti, podlézavosti — *Graeca adulatio*), jež prý mnohokrát se ukázala jako jedinou vhodnou zbraní, zejména ve vztahu k Římu (str. 55), ve sklonu k prožívání vášní, ale také v dodržování řádu, který se projevuje jak ve válečném tažení Alexandrově (*ein großartiges Kunstwerk nüchternen Ordnung mit technischer, wissenschaftlicher, taktischer und diplomatischer Vorbereitung bis kleinste* — str. 58) tak v pojetí umění, které vytváří díla (a to i kýče) takové celostnosti, že dnes ze zlomků lze ihned poznat celek.

Tyto duševní předpoklady dávají — podle Schneidra — vzniknout v určitém seskupení jistým napětím (*Spannungen*), charakteristickým pro epochu, jako jsou: světák—člověk maloměsta, nekonečnost nadčlověka—ethos průměru (Antigonos, Pyrrhos, Demetrios Poliorketes), vedoucí k opovrhování středem, dále optimismus a humor — pessimismus se zoufalstvím, touha po životě—útnava ze života, jedinec—společnost, realismus—idealismus a utopismus, a také muž—žena, protože „tato epocha má zvláštní půvab právě v této své dvojpolaritě“ (str. 77).

Na těchto základech Schneider staví své výklady o postavení ženy, o typu nového města a o nových vztazích projevujících se v tehdejší umění (překonávání sociálních protikladů kulturnosti, nový vztah otce a syna jako důsledek helénistického pojetí lidství — 132), o novém vztahu k přírodě; ale namnoze se tato východiska ztrácejí a mnohé kapitoly mají prostě zajímavě podaný výklad o helénistickém způsobu života, ať už jde o jídlo, knihu, vojenství, vědu, umění anebo cestování. Kapitola o otrocích vyzdvihuje zvýšený zájem o tuto problematiku jako výsledek ideologických rozporů našeho století a jen jednou větou odmítá otrokářskou společnost na základě toho, že si Nikomedes III stěžuje na odtazení svého obyvatelstva jako otroků, aniž by přihlížel k existenci výrobních způsobů (str. 168). Otroctví považuje autor za za stinnou stránku zkoumané epochy, která byla bez viny na tom, že v historicky dané situaci nemohla otroctví odstranit, ale neváhá poukázat i na světlé stránky života některých zbohatnuvších otroků. V duchu své these, že jde o kulturu, ukazuje na to, že masová zotročování nebyla sto podlomit životnost helénistické kultury a že se naopak i otroci aktivně zúčastnili jejího šíření (str. 181).

Závěrem Schneider shrnuje své dílo, a podává souhrn helénismu, který zde dělí do čtyř úseků, helénistické kultury: 1. ranný helénismus, 2. vrcholný, 3. doba vnitřních krizí a římské expanze, 4. pozdní helénismus, na jehož základě spočívá *felicitas temporum* Augustovy doby. Dodejme, že i mnohé jiné představy, jak vidět z dopisu prokonsula Asie o zavedení nového kalendáře (Ehrenber-Jones, Documents 98).

Schneiderova kniha si přes všechny své nesprávné these o komponentech určujících společenský a kulturní vývoj uchovává svůj význam podáním mnoha detailů, zejména v geograficko-historické části (III. *Der Raum der hellenistischen Kultur — Reiche, Länder, Städte, I 157—977*), a obezřetnému čtenáři může dát mnoho podnětů k zaujetí vlastního stanoviska.

Radislav Hošek

Ladislava Vidman, *Sylloge inscriptionum religionis Isiacae et Sarapiacae*. Walter de Gruyter Co, Berlin 1969, str. 373.

V obnovené edici *Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten* (řídí W. Burkert a C. Colpe) se jako 28. svazek objevila významná práce vědeckého pracovníka ČSAV, mimo jiné i jako výsledek dobrých vztahů Prahy a Berlína na vědeckém poli. L. Vidman, přímý žák zesnulého akademika A. Salače, navázal na studia svého učitele a podal obsáhlou práci, v níž shrnul epigrafický materiál týkající se kultu egypťských božstev Isidy a Sarapida.

Vidmanova kniha nepřináší úplný svod, nýbrž v některých případech jen charakteristické ukázky, jako např. u hymnů a manumissí, ale zato si všímá i nápisů určených do této oblasti archeologickým odkazem, např. výzdobou. Práce není pouhým sebráním materiálu, nýbrž vydavatel přistupuje velmi obezřetně a kriticky k vydaným nápisům, z nichž mohl některé ohledat i při